Fundusze Europejskie Infrastruktura i Środowisko | Rzeczpospolita Polska | SKANSEN NOWA | Unia Europejska Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

JADWIGA CZARNY

BUDOWNICTWO ZAGRODOWE

SIDZINY I OKOLICY

Skansen w Sidzinie
Muzeum Kultury Ludowej

MAŁOPOLSKA

SKANSEN W SIDZINIE

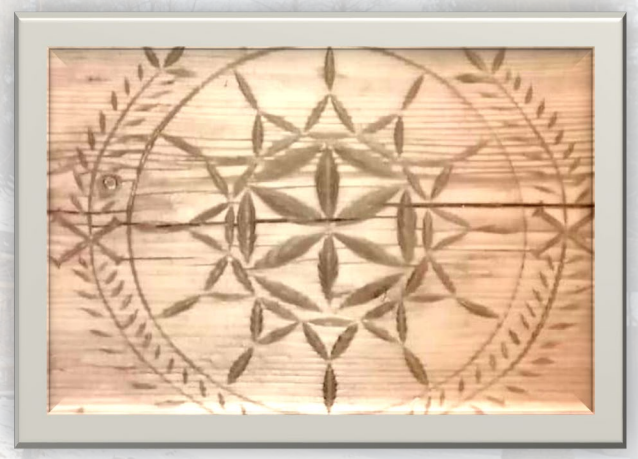

W 1963 roku (podczas obchodów 400-lecia lokacji wsi Sidzina) **został otwarty pierwszy obiekt na terenie muzeum.** Była to chałupa Banasika z Małej Sidzinki. Z biegiem czasu przybywały następne budynki i dziś w skansenie znajduje się **8 obiektów przeznaczonych do zwiedzania**. Są to **tradycyjne wiejskie chałupy i zagrody**: ww. domostwo Banasika, chałupa Anny Kozioł ze Spytkowic, chałupa sidzińskiego wójta Maja i zagroda jednobudynkowa z Bystrej Podhalańskiej, ale też **zabudowania gospodarcze i wiejskie zakłady usługowe**, takie jak: kuźnia, górka (lamus), młyn, czy **obiekty małej architektury** - dzwonnica loretańska.

Początkowo zarządzanie instytucją było powierzone **suskiemu oddziałowi PTTK**, następnie Skansen w Sidzinie był **filią Muzeum - Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej**. Dzięki staraniom władz samorządowych **w 2009 roku stał się samodzielną instytucją kultury gminy Bystra-Sidzina**.

CHARAKTERYSTYKA ZAGRÓD – WYGLĄD I PROPORCJE

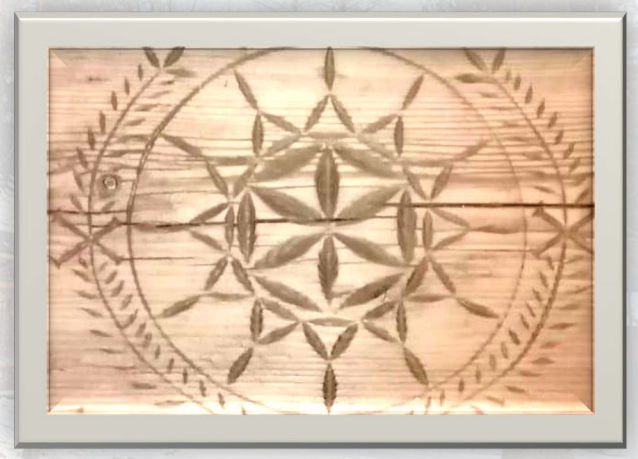

Chłopskie budynki mieszkalne i gospodarcze wsi Sidzina charakteryzowały się regularnością form. Zabudowania wznoszone były na planie prostokąta.
Głównym surowcem do budowy zagród było **drewno głównie jodłowe i świerkowe**. Z drewna wykonane były ściany, powały (sufity) oraz więźba i pokrycie dachów (gontowe), a także wszelkie elementy wykończeniowe, takie jak okna czy drzwi.
Dominowały zagrody jednobudynkowe mieszczące pod wspólnym dachem pomieszczenia mieszkalne i gospodarcze. Zagrody rozlokowane były w zwartej zabudowie najczęściej frontem na południe, usytuowane równolegle do drogi.
Charakterystyczne dla regionu babiogórskiego były: **mała kubatura pomieszczeń mieszkalnych i gospodarczych w stosunku do dużej kubatury dwuspadowego lub przyczółkowo – naczółkowego albo też przyczółkowego dachu (o konstrukcji krokwiowo – jętkowej wspartej na płatwiach), z szerokim nisko opuszczonym nad okna okapem**.
Węgły (łączenia) Grubych belki zrębu były w narożach łączone **na nakładkę** lub **jaskółczy ogon**.
Przestrzeń pomiędzy belkami ścian była uszczelniana mchem, który czasami oblepiano gliną i malowano wapnem z dodatkiem ultramaryny.
Budynek od frontu zabezpieczony był kamienną, bądź drewnianą **pogródką** biegnącą wzdłuż frontowej ściany.

[Fot. 1 i 2] Zagroda jednobudynkowa Gołki, koniec XIX w., translokowana na teren Skansenu w Sidzinie w 2010 roku. Fot. Jadwiga Czarny.
Archiwum fotograficzne Skansenu w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej.

[Fot. 3] Zagroda jednobudynkowa Gołki. Wypełnienie szpar za pomocą wiór drewnianych. Archiwum fotograficzne Skansenu w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej.

[Fot. 4] Chałupa Wójta Maja. Wypełnienie szpar za pomocą mchu. Archiwum fotograficzne Skansenu w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej.

[Fot. 5 i 6] Chałupa Anny Kozioł ze Spytkowic. Widoczne mszenie bielone wapnem z dodatkiem ultramaryny. Fot. Dominika Wachałowicz-Kiersztyn. Archiwum Muzeum – Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej.

Spichlerz/lamus/*górka*, to wyjątkowy element architektury dawnej wsi służący do przechowywania plonów. Usytuowany w pewnym oddaleniu od budynku mieszkalno – gospodarczego, zwracający uwagę ozdobną galeryjką na pięterku, podpiwniczony.

[Fot. 7] Spichlerz z 1897 roku. Fot. Dominika Wachałowicz-Kiersztyn, Archiwum fotograficzne Muzeum-Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej

[Fot. 8] Spichlerz / lamus / *górka* z 1897 roku, translokowany na teren Skansenu w Sidzinie w 1981 roku. Fot. Jadwiga Czarny.

ROZPLANOWANIE POMIESZCZEŃ

I WYGLĄD WNĘTRZ ZAGRODY

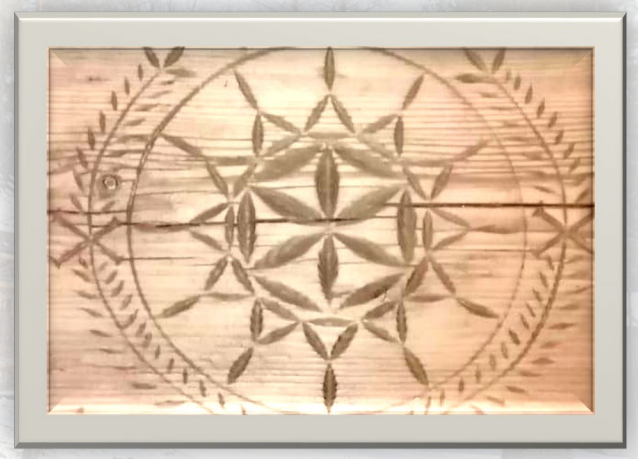

Chałupy z tego terenu były szerokofrontowe symetryczne (z sienią pośrodku) i asymetryczne. W zagrodach jednobudynkowych po jednej stronie sieni znajdowały się jedno lub dwa pomieszczenia (***piekarnia i świetnica***, bądź tylko ***piekarnia***) przeznaczone do mieszkania. Po drugiej stronie sieni usytuowane były **pomieszczenia gospodarcze z oborą (stajnią) oraz *boiskiem*** (z sąsiekami). **Wyposażenie wnętrz mieszkalnych było bardzo skromne.** Składało się ze znajdujących się w *piekarni:* pieca z nalepą (dawniej kurnego), półek, stołu, zydli i ław. W kuchni swoje miejsce miały: garnki żeliwne i gliniane, naczynia drewniane: putnie, gielety, dzieże, maśnice, prasy do sera, łopaty do chleba, etc. W *świetnicy* z kolei stało łóżko, stół i krzesła, skrzynie (w czasach późniejszych szafy i komody), a pod powałą zawieszone były święte obrazy. Nie mogło zabraknąć również różnych, potrzebnych w życiu codziennym narzędzi i urządzeń, m.in.: kołowrotka, czasem warsztatu tkackiego, przęślicy, narzędzi stolarskich i do wyrobu gontów.

[Fot. 9] Wnętrze kurnej chałupy Banasika z 1807 roku. Zbiory Jadwigi Czarny.

[Fot. 10, 11, 12] Sień, *piekarnia* i *świetnica* w Chałupie Banasika z Małej Sidzinki, Fot. Dominika Wachałowicz-Kiersztyn. Archiwum Muzeum – Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej, 2020 r.

DETAL ZDOBNICZY I MAGICZNE SYMBOLE

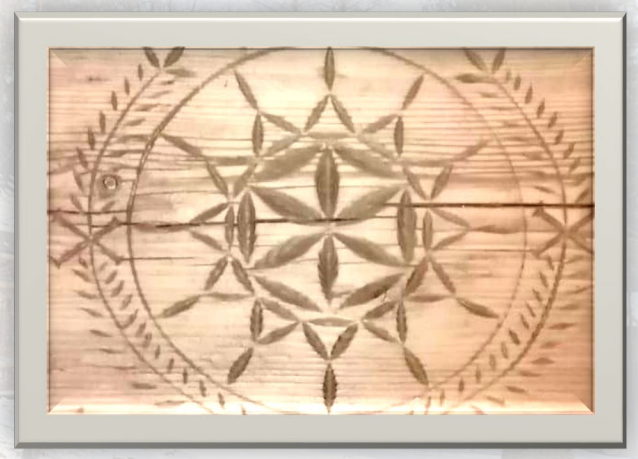

Wnętrza i zewnętrza zagród były bardzo skromne, a detal zdobniczy w sidzińskich chałupach ograniczał się do kilku w zasadzie elementów: finezyjnie **wycinanych desek wiatrowych szczytów** z prostokątnymi lub zakończonymi półkoliście prześwitami (np. w spichlerzu), **skromnie fazowanych słupów i wycinanych deseczek balustrad** (w chałupie Banasika, w spichlerzu), **zgeometryzowanych otworów dymników**, **półkoliście wykończonych otworów drzwiowych** z psami i zdobnym kołkowaniem (chałupa Banasika), **prostych nadproży** drzwi wewnętrznych z wdzięcznie zaakcentowanym **motywem „oślego łuku”** zwieńczonego krzyżykiem (w chałupie wójta Maja), skrzydeł drzwi płycinowych lub zdobionych deseczkami układanymi w motyw słońca, jodełkę lub zwyczajnie, poziomo lub pionowo, a wreszcie powałami *świetnic* złożonymi ze starannie fazowanych **tragarzy**, na których wspierają się deski – ściśle dopasowane i ozdobnie fazowane i w końcu pięknego **sosrębu z wyrytą datą i rozetą**.

Znaczenie magiczne miały wszystkie umieszczane w chałupach symbole: znana od czasów pogańskich **rozeta** - symbol życia, słońca, bardziej, lub mniej zdobiona mająca za zadanie ochronę domowników przed złymi mocami i gwarancję szczęścia i dobrobytu. Nad drzwiami wejściowymi często rzeźbiono **lilijkę (*kwiotuś*)** symbol ochrony przed złem i zwiastujący szczęście mieszkańcom domostwa.

[Fot. 13] Magiczny element dekoracyjny(rozeta) w chałupie Banasika. Fot. Jadwiga Czarny, Archiwum Skansenu w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej.

[Fot. 14] Magiczny element dekoracyjny(rozeta) w chałupie Anny Kozioł. Fot. Jadwiga Czarny, Archiwum Skansenu w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej.

[Fot. 15] Magiczny element dekoracyjny(rozeta) w chałupie wójta Maja. Fot. Dominika Wachałowicz-Kiersztyn, Archiwum fotograficzne Muzeum – Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej.

[Fot. 16] Magiczny element dekoracyjny: *kwiotuś* w chałupie wójta Maja na nadprożu otworu wejściowego. Fot. Dominika Wachałowicz-Kiersztyn, Archiwum fotograficzne Muzeum – Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej.